

Μαθαίνοντας την τοπική ιστορία αγκαλιά με μια μουσειοβαλίτσα: «Ο Μακεδονικός Αγώνας στον βάλτο των Γιαννιτσών»

Κατερίνα Τζαβάρα

Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων IMMA

Kemit.education@imma.edu.gr

➤ ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο εκπαιδευτικός χαρακτήρας των μουσείων και η στοχοθεσία τους για τον εμπλουτισμό των εκπαιδευτικών θεσμών προβλέπει και την ενσωμάτωση της μουσειοπαιδαγωγικής σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης μέσω του σχεδιασμού και της εφαρμογής κατάλληλων εκπαιδευτικών προγραμμάτων για παιδιά. Τα εκπαιδευτικά προγράμματα, ως εναλλακτικός τρόπος προσέγγισης της παιδείας και του πολιτισμού, αλλά κυρίως εξοικείωσης με την τοπική και παγκόσμια ιστορία και τον θεσμό του μουσείου, απασκοπούν στη διά βίου μάθηση αλλά και στη μετατροπή της μουσειακής επίσκεψης σε μια ψυχαγωγική και πολυεπίπεδη βιωματική εμπειρία, που θα προάγει δεξιότητες έρευνας, ανακάλυψης, κριτικής θέασης του κόσμου και δημιουργικής συνεργασίας για όλα τα παιδιά. Μια διαδεδομένη πρακτική των μουσείων είναι η κατασκευή μουσειοσκευών, γύρω από τις οποίες οικοδομούνται σύγχρονα εκπαιδευτικά προγράμματα που εξυπηρετούν τις αρχές της συμπερίληψης και της ολιστικής προσέγγισης της γνώσης στο αειφορικό σχολείο του 21^{ου} αιώνα. Στην παρούσα εργασία παρουσιάζεται το περιεχόμενο, οι εκπαιδευτικοί και μουσειακοί στόχοι, και η αξιοποίηση της μουσειοβαλίτσας «Ο Μακεδονικός Αγώνας στον βάλτο των Γιαννιτσών», στην τάξη και στο μουσείο. Η ιδιαιτερότητα της μουσειοβαλίτσας αναδεικνύεται από το πολυαισθητηριακό υλικό, τα εκπαιδευτικά παιχνίδια ρόλων και την ευκαιρία που δίνει σε μαθητές/-τριες και εκπαιδευτικούς να την εντάξουν τόσο στη διδακτική πράξη, όσο και στη διαδραστική συνάντηση με τα εκθέματα κατά την επίσκεψη στο μουσείο. Καθώς τα αντικείμενα της μουσειοσκευής βοηθούν στη σύνδεση της υπάρχουσας γνώσης με την ιστορική πραγματικότητα, περιγράφεται η μεθοδολογία του σχεδιασμού του εκπαιδευτικού προγράμματος που την πλαισιώνει, εστιάζοντας στη σημασία της δημιουργικής προσέγγισης της διδακτικής της ιστορίας στην προσχολική και πρώτη σχολική ηλικία. Τέλος, η βιωματική γνωριμία των μαθητών/-τριών με το ιστορικό-λαογραφικό αφήγημα της έκθεσης, όπως προκύπτει από τη διαδραστική αξιοποίηση των παιχνιδιών της μουσειοσκευής, σχολιάζεται σε συνάρτηση και με τα αποτελέσματα της αξιολόγησης των εκπαιδευτικών που υλοποιήσαν τις εκπαιδευτικές δράσεις.

Λέξεις-κλειδιά: Προσχολική και Πρώτη Σχολική Ηλικία, Εκπαιδευτικό Παιχνίδι, Εκπαιδευτικά Προγράμματα Μουσείων, Μουσειοβαλίτσα

➤ ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα μουσεία είναι οι φορείς που μεταφέρουν και τοποθετούν την έννοια της ιστορίας, κάνοντάς την προσιτή και κατανοητή για το ευρύ κοινό. Οι μαθητές, μέσα από μία και μόνο επίσκεψη, έχουν τη δυνατότητα με εύκολο και διαδραστικό τρόπο να έρθουν κοντά με το αντίστοιχο ιστορικό γεγονός και να γνωρίσουν τις επιδράσεις του στις σύγχρονες κοινωνίες. Η αρχή για την οικοδόμηση της σχέσης μεταξύ μουσείου και παιδιού τοποθετείται χρονικά στην προσχολική ηλικία. Πιο συγκεκριμένα, από τη φοίτηση στο νηπιαγωγείο και τις πρώτες τάξεις του δημοτικού σχολείου, οι μαθητές έρχονται σε μια πρώτη γνωριμία με την έννοια, τη λειτουργία και τους χώρους των μουσείων. Τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα αυτής της ηλικίας (4-8 ετών) που σχετίζονται και υποβοηθούν την καλλιέργεια θετικής στάσης απέναντι στο μουσείο συνοψίζονται στα εξής: α) απαλλαγή από στερεοτυπικές/ρατσιστικές συμπεριφορές, β) συλλογή εμπειριών και απόκτηση γνώσεων μέσα από την αυθόρμητη, διαδραστική σχέση του παιδιού με τα αντικείμενα (εκθέματα), και γ) ο βιωματικός - παιγνιώδης τρόπος μάθησης. Οι σύγχρονες θεωρίες της Μουσειοπαιδαγωγικής, που συγκλίνουν και με τη θεωρία της Ζώνης Επικείμενης Ανάπτυξης του Vygotsky (1978), διακρίνονται από τον προσανατολισμό τους στην εκπαιδευτική διαδικασία που επιτελείται μέσα στον μουσειακό χώρο, μέσω της ενεργητικής μάθησης και της αξιοποίησης των πολιτιστικών στοιχείων, με την εφαρμογή συγκεκριμένων τεχνικών εμψύχωσης τόσο του μαθητικού κοινού όσο και του μουσειακού υλικού.

Οι στόχοι των μουσειοπαιδαγωγικών προγραμμάτων, σε αυτήν την περίπτωση, συμπίπτουν και με τα οφέλη της μουσειακής εμπειρίας και αφορούν την ατομική εξέλιξη των μαθητών, την καλλιέργεια της αυτορρύθμισης και της ενσυναίσθησης, την ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων και δεξιοτήτων του νου (δημιουργική σκέψη, αποκλίνουσα σκέψη), της επιστήμης και της έρευνας. Ακολουθώντας αυτές τις πρακτικές, μπορούμε να ελπίζουμε πως η αλυσίδα συνεργασίας μεταξύ σχολείου και μουσείου θα διευρύνει το άνοιγμα και των δύο φορέων στην τοπική κοινότητα και την κοινωνία, επιτελώντας και τους βασικούς σκοπούς της εκπαίδευσης για την αειφόρο ανάπτυξη.

Το παιχνίδι ως κατεξοχήν πυλώνας μάθησης αποτελεί το κέντρο της εκπαιδευτικής διαδικασίας για παιδιά προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας. Μέσα από το παιχνίδι, το παιδί καλύπτει τις ανάγκες του στο γνωστικό, κοινωνικό, συναισθηματικό και ψυχοκινητικό επίπεδο. Αναπτύσσει δεξιότητες και ικανοποιεί την φυσική του περιέργεια, κατακτώντας νέες γνώσεις και ανακαλύπτοντας τεχνικές μάθησης και διαχείρισης του κόσμου που το περιβάλλει. Παράλληλα και συμπληρωματικά με τις δεξιότητες του λόγου, της γραφής, της μαθηματικής και κριτικής σκέψης, της ενσυναίσθησης και της επικοινωνίας, καλλιεργούνται και οι δεξιότητες της αποκλίνουσας σκέψης, της αξιοποίησης των τεχνών, της δημιουργικής προσέγγισης της ιστορίας και του πολιτισμού, της αφήγησης γεγονότων καθώς και οι ψηφιακές δεξιότητες.

Το παιχνίδι, ως αναπόσπαστο χαρακτηριστικό της ανθρώπινης υπόστασης και

κύριο γνώρισμα της παιδικής ηλικίας (Κάππας, 2005), αποτελεί σημαντικό πεδίο έρευνας, με τους επιστήμονες -από διαφορετικά πεδία- να προσπαθούν να προσεγγίσουν ποικιλοτρόπως τις ερμηνείες του. Οι σύγχρονες θεωρίες τοποθετούν το παιχνίδι πολύ ψηλά στα προγράμματα σπουδών και το χρησιμοποιούν ως μέσο για την ανάπτυξη των παιδιών σε πολλαπλούς τομείς (Verenikina, Harris, & Lysaght, 2003).

Σύμφωνα με τον Huizinga (1989), ο ανθρώπινος πολιτισμός οφείλεται στην έμφυτη τάση του ανθρώπου για παιχνίδι. Οι σπουδαιότεροι παιδαγωγοί ανέπτυξαν τις θεωρίες τους για τη σημασία του παιχνιδιού στην ανάπτυξη των παιδιών και κάποιες πρακτικές που χρησιμοποίησαν στις εφαρμογές τους, σήμερα, αναδεικνύονται σε πολύτιμες μεθοδολογικές πρακτικές στη διδακτική πράξη. Ιδιαίτερη σημασία για τα μικρότερα παιδιά έχουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που προσδίδουν οι ειδικοί στο παιχνίδι, όπως η ύπαρξη εσωτερικών κινήτρων και η ύπαρξη νοήματος για το ίδιο το παιδί, χωρίς να έτεροκατευθύνεται από τον ενήλικο. Με την ενθάρρυνση των ενηλίκων, τη βοήθεια και την αλληλεπίδραση πιο ικανών ή έμπειρων ατόμων (Αυγητίδου, 2001) τα παιδιά οικοδομούν τη γνώση και καλλιεργούν δεξιότητες μάθησης σε ένα κοινωνικό, δημιουργικό περιβάλλον ανάπτυξης.

Τα μουσεία ανήκουν στους φορείς που παρέχουν «μη τυπική εκπαίδευση» γιατί προσφέρουν εκπαιδευτικές διαδικασίες που δεν ανήκουν στον χώρο της «τυπικής εκπαίδευσης», αλλά ακολουθούν έναν συγκεκριμένο εκπαιδευτικό σχεδιασμό, όπως για παράδειγμα τα εκπαιδευτικά προγράμματα. Ο εκπαιδευτικός χαρακτήρας των μουσείων, όπως και η εκπαιδευτική πολιτική που εφαρμόζει κάθε μουσείο, διαφαίνονται μέσα από το περιεχόμενο και τον τρόπο διεξαγωγής των εκπαιδευτικών τους προγραμμάτων. Η βιωματική μάθηση σε συνδυασμό με την ψυχαγωγία αποτελεί κεντρικό στόχο των μουσειοπαιδαγωγικών πρακτικών για όλους τους επισκέπτες μέσα από τα εκπαιδευτικά προγράμματα των μουσείων σε όλο τον κόσμο. Στον σχεδιασμό και την εφαρμογή αυτών των προγραμμάτων για παιδιά, το εκπαιδευτικό παιχνίδι με τις βιωματικές δράσεις και τα διαθεματικά σενάρια που προτείνει, για ομάδες νέων ανθρώπων διαφορετικής ηλικίας και πολιτισμικής προέλευσης, αποτελεί ένα πολύτιμο εργαλείο για τους ερμηνευτές των μουσείων αλλά και για τον ίδιο τον εκπαιδευτικό.

Το εκπαιδευτικό παιχνίδι, ενταγμένο μέσα στο μουσειακό πλαίσιο δράσης, μετατρέπεται σε διαμεσολαβητή –με την υποστήριξη και καθοδήγηση των ερμηνευτών– μεταξύ του μουσείου (χώρος, εκθέματα, περιεχόμενο προγράμματος) και του σχολείου (μαθητές, εκπαιδευτικοί, θεματικές ενότητες, σχολική ύλη, εργαστήρια δεξιοτήτων), ώστε οι δύο αυτοί φορείς εκπαίδευσης να εμπλουτιστούν με ερεθίσματα και νέα δυναμική, να αλληλεπιδράσουν και να έρθουν σε δημιουργικό διάλογο.

Ειδικότερα, η ενεργητική συμμετοχή μιας σχολικής ομάδας στο κατάλληλο (για την ηλικία και τα ενδιαφέροντα των μαθητών αλλά και τους στόχους του/της εκπαιδευτικού) εκπαιδευτικό πρόγραμμα ενός μουσείου ιστορίας προσελκύει το ενδιαφέρον των μαθητών και τους ψυχαγωγεί, μετατρέποντας την επίσκεψη στο μουσείο σε πολυεπίπεδη βιωματική εμπειρία. Σε πρώτο επίπεδο τούς εξοικειώνει με τον χώρο και τη λειτουργία του μουσείου, ενώ σταδιακά μπει το παιδί και σε διαδικασίες ενεργητικής παρατήρησης, έρευνας και κριτικής σκέψης. Με τη βοήθεια και την προετοιμασία του/της εκπαιδευτικού, σε συνεργασία και με τους ερμηνευτές του προ-

γράμματος, τα παιδιά γνωρίζουν αρχικά την τοπική ιστορία αλλά αποκτούν γνώσεις και εμπειρίες σχετικά και με τα παγκόσμια ιστορικά γεγονότα. Ο εναλλακτικός αυτός τρόπος προσέγγισης παιδείας και πολιτισμού δημιουργεί ένα γόνιμο έδαφος διά βίου μάθησης και εκπαίδευσης σε δεξιότητες δημιουργικής συνεργασίας.

Όσο εξελίσσονται τα μουσειακά εκπαιδευτικά προγράμματα, κυρίως στις ανεπτυγμένες χώρες, με ανοδική πορεία τόσο αναβαθμίζεται και η ποιότητα και ευρηματικότητα του παρεχόμενου εκπαιδευτικού έργου των μουσείων, το οποίο πρέπει να αξιολογείται και σε σχέση με την επιμόρφωση και παιδαγωγική εμπειρία του προσωπικού που το εφαρμόζει. Τα μουσεία καλούνται να προσαρμοστούν στις ποικίλες, πολυπολιτισμικές κοινωνίες και να συμπεριλάβουν, να προσφέρουν τη δυνατότητα πρόσβασης σε δημιουργικές εκπαιδευτικές εμπειρίες (Filippourpoliti, 2015) με ισότητα σε όλους μέσα στις σύγχρονες πλουραλιστικές κοινότητες. Οι επικοινωνιακές και εκπαιδευτικές πρακτικές που υιοθετούνται αποβλέπουν στην επίτευξη της προσβασιμότητας σε όλο και μεγαλύτερες ομάδες κοινού, και χωρίζονται σε πρακτικές άμεσης επικοινωνίας -αλληλεπίδραση μεταξύ μουσειοπαιδαγωγών και ομάδων κοινού- και έμμεσης επικοινωνίας -αυτόνομη ή καθοδηγούμενη δραστηριοποίηση των επισκεπτών, εντός ή εκτός μουσείου (Νικονάνου, 2011).

Στις πρακτικές αυτές συγκαταλέγονται οι ξεναγήσεις σχολικών ομάδων, τα εκπαιδευτικά προγράμματα για όλες τις σχολικές βαθμίδες, τα διαδικτυακά εκπαιδευτικά προγράμματα, οι online ξεναγήσεις, οι ψηφιακές περιηγήσεις, ο δανεισμός υλικού για θεματικές δράσεις, καινοτόμα προγράμματα/ σχολικές γιορτές, τα βιωματικά ή διαδικτυακά εργαστήρια για παιδιά και εφήβους και ο δανεισμός μουσειοσκευής.

Στις πρακτικές έμμεσης επικοινωνίας αναφέρουμε τις μουσειοβαλίτσες ή μουσειοσκευές, που στόχο έχουν τη δραστηριοποίηση εκτός μουσειακού χώρου και προσφέρουν οργανωμένο εκπαιδευτικό υλικό, το οποίο αξιοποιείται συχνά στο πλαίσιο σχολικών δράσεων για την προετοιμασία μιας επίσκεψης αλλά και γενικότερα για την άρση των περιορισμών προσβασιμότητας και την παροχή ευκαιριών σε ομάδες κοινού που δεν μπορούν να επισκεφτούν συγκεκριμένα μουσεία (Νικονάνου, 2011).

Οι μουσειοσκευές είναι βαλίτσες ή κάποιου τύπου κιβώτια που περιέχουν μετακινούμενο εκπαιδευτικό υλικό, διευρύνοντας έτσι τους μουσειοπαιδαγωγικούς στόχους (Νικονάνου, 2015). Η δημιουργία ενός «κινητού μουσείου» που μπορεί να εξυπηρετήσει τις σύγχρονες ανάγκες των μουσείων και των σχολείων για συνεργατικές δράσεις που υπερβαίνουν τον περιορισμό της απόστασης και δίνουν την ευκαιρία για παιχνίδι και μάθηση σε ομάδες μαθητών με ιδιαίτερες ανάγκες, παίρνει νόημα και ζωή με τη μορφή μιας μουσειοσκευής. Η βασική αρχή που διέπει τη φιλοσοφία για το περιεχόμενο μιας μουσειοσκευής είναι η μάθηση μέσω των αισθήσεων και της βιωματικής δράσης. Τα αντικείμενα που περιέχονται στο εκπαιδευτικό υλικό (αυθεντικά ή αντίγραφα μουσειακών αντικειμένων, οπτικο-ηχητικό υλικό, ψηφιακές εφαρμογές, παιχνίδια, ενημερωτικό υλικό με προτεινόμενες δράσεις, εποπτικό υλικό, μουσικά όργανα, φύλλα δραστηριοτήτων κ.ά.) υποστηρίζουν τις απτικές δραστηριότητες και προωθούν τη διανοητική επεξεργασία, τη δημιουργική σκέψη, την καλλιέργεια δεξιοτήτων του νου και τη γλωσσική και καλλιτεχνική αξιοποίησή τους από τα παιδιά στην τάξη ή συνδυάζονται με επόμενη επίσκεψή τους στο μουσείο. Τέλος, οι δραστη-

ριότητες που προτείνονται στον/στην εκπαιδευτικό διακρίνονται από ποικιλία, για να καλύπτουν τα ενδιαφέροντα της ηλικιακής ομάδας στην οποία απευθύνονται και να ωθούν τους μαθητές σε δράσεις που προσομοιάζουν με τις λειτουργίες του μουσείου (συλλογή, έρευνα, διατήρηση, τεκμηρίωση, ερμηνεία, έκθεση, επικοινωνία) και παράλληλα να εγείρουν το ενδιαφέρον των μαθητών για περαιτέρω διερεύνηση με την επίσκεψη και σε άλλους μουσειακούς χώρους (Νικονάνου, 2015) που συνδέονται διαθεματικά και διεπιστημονικά με τη συγκεκριμένη θεματική της μουσειοσκευής.

Στην παρούσα εργασία παρουσιάζεται το περιεχόμενο, οι εκπαιδευτικοί και μουσειακοί στόχοι, και η αξιοποίηση της μουσειοβαλίσσας «Ο Μακεδονικός Αγώνας στον βάλτο των Γιαννισών», στην τάξη και στο μουσείο, στο πλαίσιο του αντίστοιχου εκπαιδευτικού προγράμματος που υλοποιείται στο Μουσείο Μακεδονικού Αγώνα. Η διαθεματική αξιοποίηση του εκπαιδευτικού υλικού της μουσειοβαλίσσας σχολιάζεται σε συνάρτηση και με τα αποτελέσματα της αξιολόγησης των εκπαιδευτικών που υλοποίησαν τις εκπαιδευτικές δράσεις.

➤ ΣΤΟΧΟΙ - ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Ο σχεδιασμός και η ανάπτυξη του προγράμματος πραγματοποιήθηκε από τη μουσειοπαιδαγωγό Περσεφώνη Γ. Καραμπάτη. Η επιστημονική επιμέλεια των δράσεων ανήκει στην Αναπλ. Καθηγήτρια στο ΠΑ.ΜΑΚ. και Διευθύντρια του Κέντρου Έρευνας Μακεδονικής Ιστορίας και Τεκμηρίωσης ΙΜΜΑ, Σταυρούλα Μαυρογένη, και ο συντονισμός της διεξαγωγής του προγράμματος στην Ιστορικό Τέχνης και Διευθύντρια του ΙΜΜΑ, Φανή Τσατσάια. Το εκπαιδευτικό υλικό των φύλλων εργασίας και το φύλλο αξιολόγησης σχεδιάστηκαν από την εκπαιδευτικό και συγγραφέα των Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων του ΙΜΜΑ, Κατερίνα Τζαβάρα. Απευθύνεται σε παιδιά προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας και έχει ως αντικείμενο τη γνωριμία τους με το οικοσύστημα του βάλτου των Γιαννισών και την καθημερινή ζωή των ανθρώπων στην περιοχή της Μακεδονίας κατά την περίοδο του Μακεδονικού Αγώνα. Η ιδιαιτερότητα της μουσειοβαλίσσας αναδεικνύεται από το πολυαισθητηριακό υλικό, τα εκπαιδευτικά παιχνίδια ρόλων και την ευκαιρία που δίνει σε μαθητές/-τριες και εκπαιδευτικούς να την εντάξουν τόσο στη διδακτική πράξη όσο και στη διαδραστική συνάντηση με τα εκθέματα κατά την επίσκεψη στο μουσείο.

Βασικοί στόχοι του προγράμματος είναι οι μαθητές και οι μαθήτριες να προσεγγίσουν τον χώρο και την έννοια του Μουσείου, να προσεγγίσουν τη διαχρονικότητα του χώρου και του χρόνου (μέσα από τις έννοιες της συλλογής, της διατήρησης, του πολιτισμού), να γνωρίσουν και να μπορούν να συγκεντρώσουν μέσα από έρευνα πληροφορίες για το οικοσύστημα του βάλτου. Επίσης, το πρόγραμμα δίνει την ευκαιρία στα παιδιά να αναγνωρίσουν τις θεμελιώδεις διακρίσεις μεταξύ των φύλων και των συνθηκών ζωής στο παρελθόν και στο παρόν, να αναπτύξουν ενδιαφέρον για την τοπική ιστορία και τη διάσωση της πολιτιστικής κληρονομιάς, να εφαρμόσουν γνώσεις και πληροφορίες από το υλικό της μουσειοσκευής σε νέες συνθήκες μέσα στο Μουσείο, και τέλος να αναπτύξουν καλλιτεχνικές δεξιότητες για την παραγωγή πρωτότυπου έργου (θεατρικοί διάλογοι, ποιήματα, μακέτα, δημιουργική γραφή).

Στην πλειονότητά τους πρόκειται για βασικούς στόχους στις επικοινωνιακές και εκπαιδευτικές παρεμβάσεις των ιστορικών μουσείων.

Η μεθοδολογία του προγράμματος, στο πλαίσιο του οποίου εντάσσεται η χρήση της μουσειοβαλίτσας, εστιάζει στη σημασία της δημιουργικής προσέγγισης της διδακτικής της ιστορίας στην προσχολική και πρώτη σχολική ηλικία, καθώς τα αντικείμενα που την πλαισιώνουν βοηθούν στη σύνδεση της υπάρχουσας γνώσης με την ιστορική πραγματικότητα, μία βασική συνθήκη για να μπορούν τα παιδιά να κάνουν συγκρίσεις και βιωματικές αναφορές. Η μουσειοβαλίτσα μεταμορφώνει τη σχολική αίθουσα σε μυστηριώδη βάλτο και τα αντικείμενα που ξεπηδούν από τη βαλίτσα μεταφέρουν τους μαθητές στο παρελθόν. Το περιεχόμενο της μουσειοβαλίτσας αποτελείται από πανιά, αυτοκόλλητα γράμματα, κατασκευές από φυσικό υλικό, κούκλες με παραδοσιακές φορεσιές, παιχνίδιαζάκια, puzzle, video και φωτογραφίες του βάλτου, βιβλιάρaki με οδηγίες και προτάσεις δραστηριοτήτων. Στο έντυπο των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων προτείνεται η αξιοποίηση του υλικού της βαλίτσας μέσα από κουκλοθέατρο, μουσικοκινητικά παιχνίδια, εκπαιδευτικό σενάριο, ανιγμάτα, μεταμφιέσεις και παιχνίδια ρόλων, κατασκευές, ζωγραφική και τραγούδι. Όλες αυτές οι τεχνικές βοηθούν στην πολύπλευρη προσέγγιση ενός δύσκολου ιστορικού θέματος για τα μικρά παιδιά· έτσι, ενισχύεται η ενεργητική μάθηση μέσα από την ολόπλευρη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα (κινητικές δράσεις, κριτική και δημιουργική σκέψη, συνδυαστικές δεξιότητες, ενεργοποίηση αισθήσεων).

Μέσα από δημιουργικά παιχνίδια ενισχύεται η αυτοπεποίθηση, η κιναισθητική και νοητική ανάπτυξη των παιδιών, ενώ ταυτόχρονα γνωρίζουν το οικοσύστημα του βάλτου και την καθημερινή ζωή των ανθρώπων την εποχή του Μακεδονικού Αγώνα. Στο επόμενο στάδιο, κατά την επίσκεψή τους στο μουσείο, έχουν την ευκαιρία να εντοπίσουν τους θησαυρούς της βαλίτσας, όπως αυτοί εντάσσονται στον μουσειακό χώρο, και να έρθουν σε μια πρώτη επαφή με τη ζωή στον βάλτο μέσα από τα μεγάλα διοράματα που αναπαριστούν σκηνές από την καθημερινή ζωή των ανθρώπων (στο παλιό σχολείο της Μακεδονίας και στον βάλτο των Γιαννιτών) σε φυσικό μέγεθος. Σε όλα τα στάδια οι μαθητές αναπτύσσουν δεξιότητες αυτορρύθμισης και μάθησης μέσω πράξης. Αξιοποιώντας τα παιχνίδια-αντικείμενα, ακολουθούν το εκπαιδευτικό σενάριο και μετέχουν σε ομαδικές δράσεις που μετουσιώνονται σε αισθητικές εμπειρίες. Ο αφηγηματικός χαρακτήρας της μουσειοβαλίτσας συνδυάζεται με τον διάλογο που ξεκινούν τα παιδιά με τα εκθέματα, κατά την επίσκεψή τους στο μουσείο, με τρόπο που αξιοποιείται δημιουργικά η μουσειακή συλλογή, και οι ιστορικές και λαογραφικές αναφορές από το παρελθόν στο παρόν προωθούν την παράλληλη συμμετοχή μαθητών και εκπαιδευτικών σε όλη τη διάρκεια του προγράμματος.

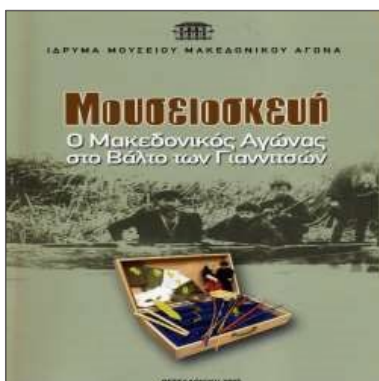
Η ανάπτυξη του προγράμματος και το εκπαιδευτικό υλικό που αποστέλλεται στον εκπαιδευτικό μετά την ολοκλήρωση της επίσκεψης λειτουργούν ως εργαλεία διαμορφωτικής αξιολόγησης στην τάξη, ενώ παράλληλα η αξιολόγηση του προγράμματος πραγματοποιείται από τους εκπαιδευτικούς που συμπληρώνουν και αποστέλλουν (ανώνυμα, αν το επιθυμούν) το σχετικό ερωτηματολόγιο ποιοτικής αξιολόγησης.

➤ ΣΤΑΔΙΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ – ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Πριν από την επίσκεψη στο Μουσείο

Ο δανεισμός της μουσειοβαλίτσας από τον/ την εκπαιδευτικό γίνεται μία εβδομάδα πριν από τη διεξαγωγή του προγράμματος στο Μουσείο, ώστε να έχει χρόνο να αξιοποιήσει όλο το εκπαιδευτικό υλικό. Ο/ Η εκπαιδευτικός σχεδιάζει αρχικά και στη συνέχεια συναποφασίζει με τη σχολική του ομάδα για την επιλογή των δράσεων που προτείνονται στο έντυπο δραστηριοτήτων της μουσειοσκευής, ώστε να αξιοποιήσει το υλικό στο πλαίσιο και των εργαστηρίων δεξιοτήτων. Οι μαθητές επεξεργάζονται σε ομάδες τις πέντε θεματικές ενότητες του βάλτου και αναπαριστούν την ιστορία που αφηγείται το έντυπο χρησιμοποιώντας τα αξεσουάρ, τους στίχους και τα αντικείμενα από φυσικό υλικό της βαλίτσας.

Στην πρώτη φάση, μέσα από τις τεχνικές του κουκλοθέατρου, το παιχνίδι ρόλων και τις εικαστικές δράσεις που χρησιμοποιεί ο/η εκπαιδευτικός, τα παιδιά μαθαίνουν για τα ζώα και τα φυτά που υπάρχουν μέσα στον βάλτο. Στο τέλος, καλούνται να δημιουργήσουν τις αντίστοιχες μάσκες των ζώων του βάλτου, έτσι ώστε και οι ίδιοι να παίξουν, να μάθουν, να ζωγραφίσουν και να προσφέρουν το δικό τους χαρακτηριστικό στο παραγόμενο υλικό. Στη δεύτερη φάση, ο/η εκπαιδευτικός και οι μαθητές διαχειρίζονται τους ρόλους των δύο φύλων στη μακεδονική κοινωνία της εποχής, την οικιστική κατάσταση στον χώρο του βάλτου καθώς και τα προϊόντα που παράγονται εκεί μέσα από μια σειρά δραστηριοτήτων, όπως η προβολή διαφανειών, η αφήγηση, η συζήτηση και, ξανά, το κουκλοθέατρο και οι κατασκευές. Στην τρίτη και τελευταία φάση παρακολουθούν ένα δίλεπτο βίντεο για τον Μακεδονικό Αγώνα και αφήγηση πάνω σε ένα κείμενο με την προβολή των αντίστοιχων διαφανειών, όπου διαπραγματεύονται οι έννοιες του αγώνα, της σκλαβιάς, της ελευθερίας και του τόπου. Τα παιδιά ετοιμάζουν ερωτήσεις, ζωγραφιές με τις υποθέσεις τους για το μουσείο και κάρτες με κολλάζ για να τις παρουσιάσουν σαν δώρο στους υπεύθυνους. Η τελική επεξεργασία και ανατροφοδότηση με τα παιδιά προτείνεται μέσα από ανοιχτού τύπου ερωτήσεις στη συζήτηση που ακολουθεί, με την τεχνική του θεατρικού παιχνιδιού και τον εμπλουτισμό του αναρτημένου, στην τάξη, εικαστικού τους έργου. Στο τέλος του οδηγού προτείνονται παιγνιώδεις δραστηριότητες σύνοψης με σκοπό την ανακεφαλαίωση του υλικού που επεξεργάστηκαν δημιουργικά.

Εικόνα 1. Το έντυπο της μουσειοσκευής

Εικόνα 2. Η μουσειοσκευή στην τάξη

Κατά την επίσκεψη στο Μουσείο

Οι μαθητές και οι μαθήτριες, μέσα από βιωματική ξενάγηση που πραγματοποιείται στη μόνιμη έκθεση, έχουν την ευκαιρία να δουν τα αντικείμενα της βαλίτσας να εντάσσονται στον εκθεσιακό χώρο, ως εκθέματα πια. Η ξενάγηση στηρίζεται στη διαλεκτική μέθοδο, με την οποία τα παιδιά μέσα από ερωταποκρίσεις μπορούν να συμμετέχουν διαδραστικά και να προχωρήσουν σε ενεργητικές συνδέσεις των δικών τους βιωμάτων με το παρελθόν. Με αυτόν τον τρόπο αναπτύσσεται ένα πνεύμα επικοινωνίας, αλληλεπίδρασης και συνεργασίας μέσα στην ομάδα. Σε κάθε αίθουσα προβάλλονται διαδοχικά οι αγώνες για την ελευθερία, οι προσωπικότητες του Μακεδονικού Αγώνα, η ιστορία του κτηρίου, η καθημερινή ζωή των ανθρώπων, η συμβίωση διαφορετικών πληθυσμών, ο ρόλος της εκπαίδευσης και του κλήρου, η διαφορά της θέσης των δύο φύλων στην κοινωνία και στην οικογένεια, τα επαγγέλματα των κατοίκων της περιοχής.

Η διαδραστική ξενάγηση αρχίζει με τη βοήθεια ενός αντρόγνου που ζει στον βάλτο (κούκλες με παραδοσιακές φορεσιές), το οποίο καθοδηγεί και συζητά με τα παιδιά τα θέματα που προβάλλονται μέσα από το μουσειακό υλικό, τα βοηθά να επαναφέρουν στη μνήμη τους πληροφορίες που έχουν ήδη κατακτηθεί στην τάξη. Οι μαθητές σταματούν μπροστά στα εκθέματα που παρουσιάζουν ενδυμασίες και εργαλεία, βιβλία και έγγραφα της εποχής και τα αντιπαραβάλλουν με αντίστοιχα αντικείμενα-παιχνίδια της μουσειοσκευής. Στο τέλος της ξενάγησης, οι ερμηνευτές του προγράμματος εξηγούν συνοπτικά τα δύο σημαντικά γεγονότα που συνδέονται με την Απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης (ανατίναξη του οθωμανικού πολεμικού πλοίου Φετχί Μπουλέντ, υπογραφή παράδοσης της Θεσσαλονίκης στους Έλληνες), μέσα από τις φωτογραφίες και τα αυθεντικά αντικείμενα των πολεμιστών.

Οι δράσεις στο Μουσείο ολοκληρώνονται με την επίσκεψη στην αίθουσα των διοραμάτων που αναπαριστούν σκηνές από την καθημερινή ζωή στα χωριά και τις πόλεις της Μακεδονίας. Οι μαθητές και οι μαθήτριες, μπροστά στο στημένο σκηνικό του βάλτου με τα υλικά της μουσειοβαλίτσας, αφηγούνται διαδραστικά την ιστορία του (μέσα από τη θεατρική αφήγηση και τα τραγούδια που αναφέρονται στον οδηγό) όπως την γνώρισαν μέσα από την μουσειοβαλίτσα. Οι ερμηνευτές απευθύνουν ερωτήσεις με λέξεις-κλειδιά όπως: Γιατί ήταν τόσο σημαντικός ο βάλτος των Γιαννιτών; Με ποιο τρόπο πήρε ζωή η περιοχή; Ποια ζώα μπορούσαν να ζήσουν σε αυτά τα νερά; Ποιες ήταν οι ασχολίες των κατοίκων γύρω από τον βάλτο, πώς μετακινούνταν οι άνθρωποι και τα εμπορεύματα κ.λπ. Το τελευταίο αυτό μέρος του προγράμματος λειτουργεί και ως αξιολόγηση για την πορεία όλων των προηγούμενων δράσεων της σχολικής ομάδας.

Εικόνα 3. Διάλογος με τα εκθέματα

Εικόνα 4. Θεατρικό παιχνίδι γνωριμίας του βάλτου

Μετά την επίσκεψη

Την επόμενη μέρα της επίσκεψης οι μαθητές και οι μαθήτριες αξιοποιούν στην τάξη τα φύλλα εργασίας και δραστηριοτήτων που έχουν αποσταλεί από το Μουσείο στον/στην εκπαιδευτικό και αναστοχάζονται πάνω στις δράσεις τους σε όλα τα στάδια του προγράμματος. Το υλικό αυτό αποτελεί σημαντικό εργαλείο της αξιολόγησης του εκπαιδευτικού, όπως και της αυτοαξιολόγησης των μαθητών/τριών στο πλαίσιο των Εργαστηρίων Δεξιότητων. Επιπλέον, συμπληρώνουν τυχόν καρτέλες παρατήρησης και σελίδες ημερολογίου, καταγράφουν τις σκέψεις και τις εμπειρίες τους, δημιουργούν άλμπουμ με ζωγραφιές και κολλάζ φωτογραφιών από την επίσκεψη ή εργάζονται σε ομάδες για τη δημιουργία του χάρτη της ξενάγησης στο Μουσείο. Στο πλαίσιο της ανατροφοδότησης και αξιολόγησης του εκπαιδευτικού προγράμματος από τους εκπαιδευτικούς και τους μαθητές, η σχολική ομάδα αποστέλλει στο Μουσείο φωτογραφίες ή κατασκευές από τις εργασίες τους και ο/η εκπαιδευτικός αποστέλλει συμπληρωμένο το φύλλο αξιολόγησης του προγράμματος.

Εικόνα 5. Εργασία σε ομάδες -Σχεδίαση του χάρτη

Εικόνα 6. Καταγραφή σκέψεων

➤ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η μουσειοσκευή, ως φορητό εκπαιδευτικό υλικό, επιτρέπει την προσβασιμότητα όλων των σχολικών ομάδων στη μουσειακή γνώση και λειτουργεί ως άξονας συμπερίληψης μεταξύ των ευαίσθητων κοινωνικών ομάδων, καθώς το κόστος δανεισμού της είναι από ελάχιστο έως μηδενικό. Μέσα από την επεξεργασία του περιεχομένου της μουσειοβαλίτσας του Μουσείου Μακεδονικού Αγώνα επιτυγχάνεται η «ανάγνωση» μιας ιδιαίτερης ιστορικής περιόδου, που δύσκολα κατανοείται στην πλήρη απύπτευξή της από τα παιδιά προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας, χωρίς τη διασύνδεση και με άλλα γνωστικά αντικείμενα (πέραν της Ιστορίας) και την σύμπραξη περισσότερων εκπαιδευτικών ειδικοτήτων (Εικαστικοί, Πληροφορικοί, Μουσικοί κ.ά.) κατά την επεξεργασία του θέματος στην τάξη. Εδώ, η ιστορική κατανόηση προσεγγίζεται με την ενεργοποίηση όλων των αισθήσεων τόσο κατά τη διάρκεια των παιχνιδιών με το υλικό της βαλίτσας όσο και κατά τη δημιουργική «συνομιλία» των μαθητών με τα εκθέματα την ώρα της διαδραστικής ξενάγησης στο Μουσείο.

Η αισθητική αλληλεπίδραση των ιστορικών αντικειμένων με το εκπαιδευτικό και εποπτικό υλικό, η διαμόρφωση προσωπικών νοημάτων μέσα από την ενεργοποίηση της κριτικής σκέψης των παιδιών και ο εμπλουτισμός -με ενδιαφέρουσες πληροφορίες και φωτογραφικά ντοκουμέντα του Μουσείου- της σχολικής ύλης, μετατρέπουν την επίσκεψη σε μια πλούσια και ψυχαγωγική μουσειακή εμπειρία. Η βιωματική αυτή δράση συνδέει με ελκυστικό τρόπο το μουσείο με το σχολείο και αναδεικνύει τη σχέση εκπαιδευτικού παιχνιδιού και ιστορικού αντικειμένου σε πολύτιμο διδακτικό εργαλείο για την προσέγγιση του ιστορικού παρελθόντος στα μικρά παιδιά αλλά και στους εφήβους. Στο συγκεκριμένο εκπαιδευτικό σενάριο η θεωρία του εποικοδομισμού, ως πυλώνας των εκπαιδευτικών προγραμμάτων με την αξιοποίηση των αντικειμένων και της τέχνης, βρίσκει εφαρμογή καθώς τα αντικείμενα της μουσειοσκευής βοηθούν στη σύνδεση της υπάρχουσας γνώσης με την ιστορική πραγματικότητα, και εξελικτικά οδηγούν τους μαθητές να «χτίσουν» νέες γνώσεις πάνω στις ήδη υπάρχουσες με έναν ευχάριστο και δημιουργικό τρόπο.

Σχετικά με την ανταπόκριση της εκπαιδευτικής κοινότητας στην εφαρμογή του εκπαιδευτικού προγράμματος, από τη συμπλήρωση του φύλλου αξιολόγησης που λαμβάνουν μετά την ολοκλήρωση της επίσκεψης προκύπτει η θετική στάση των εκπαιδευτικών απέναντι στην προτεινόμενη μεθοδολογία αξιοποίησης της μουσειοβαλίτσας στην τάξη και στο Μουσείο. Η αξιολόγηση εστιάζει στα ποιοτικά χαρακτηριστικά, στη σύνδεση του περιεχομένου του προγράμματος με τη σχολική ύλη και στην αξιοποίηση των τεχνικών δημιουργικής προσέγγισης της ιστορίας στις μικρότερες ηλικίες.

Οι εκπαιδευτικοί, ως διαμεσολαβητές της εκπαιδευτικής εφαρμογής, εστιάζουν στον παιγνιώδη και διαδραστικό χαρακτήρα του προγράμματος που υποστηρίζει τη βιωματική γνώση της τοπικής ιστορίας, σε μια ηλικία όπου τα παιδιά δεν έχουν κατακτήσει ακόμη χρονικές και ιστορικές έννοιες. Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα υποστηρίζει τους μαθητές και τις μαθήτριες στην καλλιέργεια δεξιοτήτων ιστορικού γραμματισμού με τη δημιουργική-αισθητική προσέγγιση των ιστορικών γεγονότων και τη

σύμπραξη των τεχνών. Ο «διάλογος» με τα εκθέματα τούς παρακινεί να εκφραστούν με λόγο και κίνηση, και η έκφραση αυτή μπορεί να αποτυπωθεί και ψηφιακά. Παράλληλα, το οργανωμένο εκπαιδευτικό σενάριο ενδυναμώνει τη συνεργατική σχέση μεταξύ ομάδων και δημιουργεί τις κατάλληλες συνθήκες για συμμετοχή όλων των μαθητών, ανεξάρτητα από τη μαθησιακή τους επίδοση, τις δεξιότητες ή/και τα πολιτισμικά τους χαρακτηριστικά (γλώσσα, θρησκεία, συνήθειες). Οι σχολικές ομάδες έρχονται σε επαφή με τις διαφορετικές όψεις του Μακεδονικού Αγώνα (γεωγραφικές ιδιαιτερότητες, τοπική κοινωνία και έμφυλες ταυτότητες, επαγγέλματα και ενδυμασία, τη ζωή των αγωνιστών, το οικοσύστημα του βάλτου, τις κοινωνικές και ιστορικές εξελίξεις) και αναπτύσσουν πολυδιάστατη εικόνα για το ιστορικό γεγονός, αναλαμβάνοντας ενεργό ρόλο στον σχολιασμό και την καλλιτεχνική του αποτύπωση. Ολοκληρώνοντας την αξιοποίηση της μουσειοβαλίσσας και τη συμμετοχή στο πρόγραμμα, τα μέλη της σχολικής ομάδας παράγουν προϊόντα συνδυαστικής, δημιουργικής σκέψης, ενεργοποιώντας νοητικές διεργασίες και αισθητικές λειτουργίες.

Στις γραπτές παρατηρήσεις τους αλλά και στις διά ζώσης συζητήσεις οι εκπαιδευτικοί τονίζουν τη χρησιμότητα του συγκεκριμένου εκπαιδευτικού προγράμματος στον εμπλουτισμό της σχολικής ύλης σχετικά με την ιστορία της Μακεδονίας στα Βαλκάνια, του Μακεδονικού Αγώνα και τη ζωή των ανθρώπων της περιοχής στα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Επισημαίνουν τον υποστηρικτικό ρόλο του εκπαιδευτικού υλικού αλλά και της μουσειακής εμπειρίας στο πλαίσιο της βιωματικής μάθησης και της καλλιέργειας σύγχρονων δεξιοτήτων, όπως αυτές αναπτύσσονται στα Εργαστήρια Δεξιοτήτων. Τέλος, καταγράφουν την ανάγκη σύνδεσης μουσείου και σχολείου μέσω αλληλεπιδραστικών συνεργασιών και επιμόρφωσης στις σύγχρονες μεθόδους διδασκαλίας του γνωστικού αντικείμενου της Ιστορίας (ιδιαίτερα στην προσχολική ηλικία).

Ως εκπαιδευτική πρόταση, οι μουσειοσκευές επιχειρούν μια εναλλακτική, ιδιαίτερα αποτελεσματική, επικοινωνία με κάποιες όψεις της πολιτιστικής κληρονομιάς και όταν περιέχουν πολυαισθητηριακό υλικό ενισχύουν τις αξίες της προσβασιμότητας και της συμπερίληψης ενός πολυποικίλου κοινού στα μουσεία. Μεταφέρουν αξίες και πρακτικές των σύγχρονων μουσείων σε περιβάλλοντα τυπικής μάθησης, όπως είναι η σχολικές τάξεις, προσελκύοντας το ενδιαφέρον των μαθητών στην τοπική ιστορία αλλά και σε σημαντικές ιστορικές περιόδους μεγαλύτερης γεωγραφικής εμβέλειας. Στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα του Μουσείου Μακεδονικού Αγώνα «Ο Μακεδονικός Αγώνας στον βάλτο των Γιαννιτών» η μουσειοβαλίτσα αναδεικνύεται σε ζωντανό μέλος της μαθησιακής διαδικασίας, του παιχνιδιού και της αισθητικής προσέγγισης της τοπικής ιστορίας ενός σπουδαίου ιστορικού τοπόσημου της Μακεδονίας.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Filippoupoliti, A., & Sylaiou, S. (2015). *Museum education today: creative synergies and pedagogic innovations in multicultural contexts*. *Museum and Society*, 13(2).
- Huizinga, J. (1989). *Ο άνθρωπος και το παιχνίδι (HomoLudens)* (Μτφ. Σ. Ροζάνης & Γ. Λυκιαρδόπουλος). Αθήνα: Γνώση.
- Verenikina, I., Harris, P. & Lysaght, P. (2003). *Child's play: computer games, theories of play and children's development*. Retrieved from <https://dl.acm.org/doi/10.5555/1082060.1082076>
- Vygotsky, L. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard University Press. Retrieved from <https://www.hup.harvard.edu/catalog.php?isbn=9780674576292>
- Αυγητίδου, Σ. (2001). *Το παιχνίδι: σύγχρονες ερευνητικές και διδακτικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Κάππας, Χ. (2005). *Ο ρόλος του παιχνιδιού στην παιδική ηλικία*. Αθήνα: Ατραπός.
- Νικονάνου, Ν. (2011). *Μουσειοπαιδαγωγική: Από τη θεωρία στην πράξη*. Αθήνα: Πατάκης.
- Νικονάνου, Ν. (2015). *Μουσειακή μάθηση και εμπειρία στον 21ο αιώνα*. Στο Ν. Νικονάνου, *Μουσεία και τυπική εκπαίδευση*. Θεσσαλονίκη: Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα. 93-112.
- Νικονάνου, Ν., Μπούνια, Α., Φιλίππουπολίτη, Α., Χουρμουζιάδη, Α., & Γιαννούτσου, Ν. (2015). *Μουσειακή μάθηση και εμπειρία στον 21ο αιώνα*. [ηλεκτρ. βιβλ.] Αθήνα: Σύνοδος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Ανακτήθηκε από <http://hdl.handle.net/11419/712>